

УДК 373.3/.5.018.54
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.49.219-222

Трубачева Світлана Едуардівна

кандидат педагогічних наук
старший науковий співробітник
завідувач відділу інновацій та стратегій розвитку освіти
Інститут педагогіки НАПН України, м.Київ, Україна
trubachevas@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-1400-97>

Замаскіна Поліна Іванівна

директор
гімназія №290, м.Київ, Україна
innovacia@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-9952-8918>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ГІМНАЗІЇ

Анотація. Стаття висвітлює питання реалізації завдань реформування та модернізації, які стоять перед сучасною гімназією, що асоційована з закладом освіти II ступеня. Системне рішення цих завдань вирішується засобами спеціально створеного освітнього середовища. Метою статті є обґрунтувати та висвітлити педагогічні умови процесу проєктування освітнього середовища гімназії як закладу освіти II ступеня з урахуванням пріоритетних напрямів його реформування та модернізації. Основними методами дослідження, які застосовані в даній статті є: аналіз, синтез та узагальнення теоретико-методологічних основ процесу проєктування освітнього середовища гімназії зокрема визначення педагогічних умов реалізації цього процесу з урахуванням пріоритетних напрямів його реформування та модернізації. Системній реалізації багатовекторних завдань, які стоять перед сучасною гімназією в рамках реформи сприяє створення освітнього середовища. Ефективність реалізації даних завдань залежить значною мірою від раціонально визначених педагогічних умов проєктування сучасного освітнього середовища з урахуванням вимог сьогодення.

Ключові слова: освітнє середовище; гімназія; педагогічні умови проєктування.

Вступ. Освітнє середовище гімназії як основної школи покликане забезпечити учням базову освіту і сформуванню самодостатню особистість, здатну до самореалізації і подальшого навчання в старшій школі. Модернізація навчальних програм і підручників, варіативність змісту освіти зумовлюють необхідність удосконалення сучасного технічного, інформаційного і методичного забезпечення освітнього процесу, конструювання і визначення нових цілей і завдань освіти в основній школі, яка в умовах Нової української школи асоційована з гімназійною освітою. Системному рішенню цих завдань має посприяти створення освітнього середовища. Ефективність реалізації даних завдань залежить значною мірою від раціонально визначених педагогічних умов проєктування сучасного освітнього середовища.

Освітнє середовище включає в себе цільові установки, вимоги до освіти, соціокультурні ресурси, авторські моделі педагогічної діяльності викладачів і потенціал педагогічного колективу, нормативно-правові документи, що регулюють відносини у сфері освіти, матеріально-предметну і рекреаційну базу навчального закладу. Усі ці чинники й умови виникають як під впливом соціально-економічних процесів, так і цілеспрямовано створюються в системі освітнього закладу [1; 2]. Максимальному урахуванню перерахованих чинників сприятиме визначення системи педагогічних умов проєктування освітнього середовища гімназії, планомірне та послідовне вирішення яких забезпечить досягнення закладом ефективного результату.

Метою статті є обґрунтувати та висвітлити педагогічні умови процесу проєктування освітнього середовища гімназії як закладу освіти II ступеня з урахуванням пріоритетних напрямів його реформування та модернізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проєктування являє собою особливий тип науково-

прогностичного бачення дійсності, яке охоплює і змінює її відповідно до вимог розвитку практики. Актуалізація проєктної діяльності в сфері освіти і виховання характеризує другу половину 1990-х рр. в зв'язку з розвитком ідей стандартизації освіти. В даний час існують різні підходи до виділення видів проєктування. Г. П. Щедровицький виділяє два різних в стратегічному плані виду педагогічного проєктування: адаптацію до соціального середовища і її умов і вдосконалення або перетворення середовища відповідно до своїх цінностей, цілей, переконань. В. І. Слободчиков також пише про два типи проєктування, виділяючи: соціально-педагогічне проєктування освітніх інститутів і освітнього середовища, в яких реалізуються відповідні процеси та психолого-педагогічне проєктування освітніх процесів, маючи на увазі навчання як освоєння способів діяльності; формування як освоєння досконалої форми дії; виховання як дорослішання і соціалізацію.

Значну увагу розв'язанню проблеми організаційно-педагогічних умов становлення розвивального освітнього середовища зокрема в системі початкової освіти України у своїх дослідженнях приділила С. В. Смолюк. О. О. Єжова систематизувала основні педагогічні умови створення здоров'яспрямованого освітнього середовища. Питання проєктування освітнього середовища гімназії як закладу освіти II ступеня досліджувалось недостатньо.

Мета статті – обґрунтувати та висвітлити педагогічні умови процесу проєктування освітнього середовища гімназії як закладу освіти II ступеня з урахуванням пріоритетних напрямів його реформування та модернізації.

Застосовані **методи дослідження**: аналіз, синтез та узагальнення теоретико-методологічних основ процесу проєктування освітнього середовища гімназії зокрема визначення педагогічних умов реалізації цього процесу з урахуванням пріоритетних напрямів

його реформування та модернізації.

Виклад основного матеріалу. Педагогічні умови розглядаються як обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний організаційно-педагогічний процес проектування освітнього середовища гімназії, що опосередковується активністю суб'єктів цього процесу.

Першою пріоритетною педагогічною умовою, яка має бути реалізована в процесі проектування освітнього середовища гімназії сьогодні можна вважати реалізацію ідеї безбар'єрності.

Окрема увага сьогодні в освіті приділена питанням формування інклюзивного, розвивального та мотивуючого до навчання освітнього простору. Приміщення та територія закладу освіти облаштовуються з урахуванням принципів універсального дизайну або розумного пристосування. Для дітей з особливими потребами облаштовуються кімнати розвантаження та відпочинку. У закладі освіти застосовуються методики та технології роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. В цьому випадку важливою є спеціальна підготовка вчителів для роботи з такими дітьми. Вони мають бути ознайомлені з можливими реакціями дітей на труднощі в питаннях адаптації до спільного навчання з дітьми без вад, до правильного сприйняття індивідуальної програми навчання, запропонованої вчителем. Заклад освіти має взаємодіяти з батьками дітей з особливими освітніми потребами, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру, залучати їх до необхідної підтримки дітей під час здобуття освіти. Важливим є фаховість такого рівня підтримки.

Другою педагогічною умовою проектування освітнього середовища гімназії є розробка освітньої програми школи для реалізації на практиці специфіки навчального закладу, прагнення педагогічного колективу зайняти визначену позицію на ринку освітніх послуг, досягнення заданого рівня конкурентоспроможності, підвищення якості освітніх послуг, розширення асортименту спеціальностей, освоєння ніші на ринку освітніх послуг та поліпшення привабливості образу навчального закладу. Гімназія як заклад освіти був осередком розвитку гуманітарної освіти, зміст якої був спрямований на забезпечення розвитку особистісного потенціалу кожного учня, його здібностей, інтересів, запитів, потреб і відповідних їм мотивів; виховання рис громадянина, трудівника, християнина.

Перед сучасними гімназіями стоїть з одного боку привабливе завдання, а з іншого досить складне – розробка своєї освітньої програми на основі вже розроблених типових освітніх програм. Складність полягає в першу чергу в тому, що гімназія як заклад освіти другого ступеня може увійти в склад академічного ліцею, або бути об'єднана з початковою школою. В залежності від таких варіантів єдиної усталеної освітньої програми гімназії не може бути. Тому, що у першому випадку пріоритетності набувають питання пов'язані з допрофільною підготовкою учнів та у зв'язку з цим вибором факультативів та курсів за вибором, спрямованих на ознайомлення учнів з особливостями майбутніх освітніх профілів та поглибленим вивченням змісту визначеного навчального матеріалу. У другому випадку, коли гімназія буде поєднуватись із початковою школою, в освітній програмі більше уваги доцільно буде приділити питанням забезпечення наступності змісту шкільної освіти, питанням адаптації учнів до освіти в основній школі та питанням діагностики їх інтересів, психологічних особливостей їх способів пізнання, розвитку їх загальних та спеціальних здібностей. Реалізації цих завдань значною мірою може поспри-

яти введення метазнань у зміст освіти. Це посилюватиме його розвивальну функцію, тобто орієнтацію на створення освітнього середовища, необхідного для розкриття і розвитку інтересів і здібностей кожного учня відповідно до його природних задатків. За умови застосування метазнань накопичені знання, вміння і навички обертаються з мети навчання у засіб розвитку у школяра здатності бути суб'єктом освітньої діяльності з подальшою актуалізацією пізнавальних та творчих можливостей учнів. Усвідомлення колективом гімназії своєї спеціальної місії, глибокий та об'єктивний аналіз потенціалу закладу дозволить ефективно реалізувати це завдання. Новий зміст Нової української школи має зберегти гуманістичні ідеї гімназійної освіти, сприяти вихованню в них якостей людяності та відповідальності, формувати у дітей почуття патріотизму, громадянськості, гуманності, співчуття, розуміння, толерантності, совісті, честі, любові, дружби як ціннісних орієнтацій, що мають бути втілені в життя, в норми поведінки особистості.

Третьою педагогічною умовою проектування освітнього середовища гімназії можна вважати реалізацію ідеї індивідуалізації та диференціації навчання учнів [3].

Тривалий час у шкільній освіті диференціація навчання зводилася здебільшого до поділу учнів на сильних, середніх, слабких та до педагогічної корекції через спеціальну організацію навчального матеріалу за ступенем його об'єктивної складності, рівню вимог до оволодіння цим матеріалом. Нині розробляється інший підхід до розуміння й організації диференційованого навчання на основі особистісно зорієнтованого підходу. За основу береться особистісний здобуток учня у знаннях, способах діяльності, в отриманих продуктивних результатах навчання, який порівнюється із попередніми результатами. Ці зміни мають бути відрефлексовані як учителем так і самими учнями. Такий підхід ліг в основу реалізації компетентнісного підходу. Діагностика загальних та спеціальних здібностей учнів, їх навчальних особливостей, задатків та психолого-педагогічний супровід їх розвитку будуються на основі ставлення до учня як до суб'єкта власного розвитку та саморозвитку. Так, наприклад, ефективність формування загально-навчальних компетентностей учнів, в основній школі зокрема, залежить від урахування таких індивідуально-типологічних особливостей учнів, як рівень сформованості навчальної мотивації учня, рівень сформованості знань про способи пізнавальної діяльності, минулий досвід здійснення самостійного навчання, здатність до комунікативних та рефлексивних видів діяльності. Значна увага приділяється рівню сформованості освітньої мотивації учня. Сформованість мотивації є важливим якісним показником ефективності навчально-виховного процесу, його особистісної орієнтації. У зв'язку з цим до істотних дидактичних умов можна віднести організацію психолого-педагогічного супроводу процесу формування та розвитку пізнавальних мотивів та інтересів учнів та забезпечення діагностики рівня самостійності їх навчальної діяльності на різних етапах навчання.

Проектування індивідуальної технології навчання учнів в навчальному закладі включає такі складові: педагогічні умови як особливий різновид педагогічної практики (альтернативна форма загальної освіти, різноманіття різнорівневих основних і додаткових освітніх програм в єдине ціле з метою забезпечення можливостей отримання всіма учнями, незалежно від їх здібностей, нахилів і інтересів якісної повної середньої освіти різних рівнів склад-

ності і можливостей їх успішної соціалізації); організаційно-педагогічні умови (вивчення та урахування індивідуальних особливостей учнів як спосіб і механізм існування освітньої системи гімназії, реалізація особистісно-зорієнтованого підходу, формування суб'єктної позиції учнів як основи їх успішної соціалізації; гуманістично орієнтований зміст, функції і форми професійної діяльності педагогічного колективу; відкритість школи як локальної освітньої системи; відповідне науково – методичне забезпечення процесу проектування) [4].

Основне завдання вчителя – більше звертати увагу учнів на удосконалення їх навчальної діяльності, на поглиблення та посилення мотивів пізнання, сприяти закріпленню віри у власні сили і розвивати у них самостійність під час залучення до співробітницьких форм спілкування у навчанні та розвитку відчуття вільного вибору. Реалізації цього завдання значною мірою має сприяти організація навчального процесу на основі диференційованих технологій навчання. Ці технології характеризуються орієнтуванням на діагностику, врахування та розвиток певних індивідуальних особливостей учнів у навчанні; відповідним добором і структуруванням змісту навчального матеріалу та вибором оптимальних форм, методів і засобів навчання, які забезпечують ефективність цього процесу. В основу технологій диференційованого навчання покладена теорія Л.С.Виготського про зону найближчого розвитку дитини. До таких технологій належать технології різнорівневого, адаптивного, розвивального навчання та технологія повного засвоєння.

Четвертою педагогічною умовою проектування освітнього середовища гімназії є впровадження в освітній процес сучасних та інноваційних педагогічних технологій. Одним із важливих питань організації навчання в сучасній гімназії є визначення ефективних освітніх технологій, їх місця в структурі освітнього процесу. Педагогічна технологія – це сукупність форм, методів, методичних прийомів організації навчальної діяльності, що ґрунтуються на теорії навчання і забезпечують досягнення запланованих результатів. Предметом сучасної педагогічної технології є конкретні практичні взаємодії вчителів

та учнів у будь-якій галузі діяльності, організовані на основі чіткого структурування, систематизації, програмування та алгоритмізації. У результаті досягається стійкий позитивний результат у засвоєнні школярами знань, умінь і навичок, формування соціально ціннісних форм і навичок поведінки. Розроблення нових технологій, їх удосконалення, модернізація та застосування передбачає необхідність ознайомлення з їх специфікою, дидактичними особливостями та особливостями структури, функцій. До інноваційних технологій сьогодні можна віднести технології змішаного навчання, перевернутий клас, проєктні та дослідницькі технології, технології розвитку креативності та критичного мислення учнів, технології метапредметного навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На виконання соціального запиту щодо системних змін, спрямованих на реформування системи шкільної освіти в Україні (Закон України «Про освіту» (2017 р.) із відповідними змінами до Закону України «Про загальну середню освіту» щодо типів закладів загальної середньої освіти та їх функціонування, гімназії функціонуватимуть як заклад II ступеня. Системній реалізації багатовекторних завдань, які стоять перед сучасною гімназією в рамках реформи сприяє створення освітнього середовища. Ефективність реалізації даних завдань залежить значною мірою від раціонально визначених педагогічних умов проектування сучасного освітнього середовища з урахуванням вимог сьогодення: а) визначення способів реалізації вимог до його безбар'єрності, б) необхідності розробки освітньої програми для реалізації на практиці специфіки навчального закладу, прагнення педагогічного колективу зайняти визначену позицію на ринку освітніх послуг, досягнення заданого рівня конкурентоспроможності, підвищення якості освітніх послуг, розширення асортименту спеціальностей, освоєння ніші на ринку освітніх послуг та поліпшення привабливості образу навчального закладу, в) ідей індивідуалізації та диференціації навчання учнів, г) побудови освітнього процесу на основі сучасних педагогічних технологій з різними видами педагогічної взаємодії особливо в умовах дистанційного та змішаного навчання.

Список використаної літератури

1. Онишук Л.А. Проектування освітнього середовища гімназії. *Педагогічна освіта: теорія і практика* 2019. Вип. 26. Ч. 1. С.161–167.
2. Гонтаровська Н. Принципи розроблення проєкту освітнього середовища навчального закладу як передумови розвитку здібної та обдарованої особистості. *Рідна школа*. 2013. №10 (жовтень). С.29–33.
3. Цимбалару А.Д. Організація навчальної взаємодії учнів з об'єктами освітнього середовища: стан шкільної практики. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 4. С.79–86.
4. Трубачева С.Е. Психолого-педагогічні особливості проектування освітнього середовища гімназії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2019. Випуск 2 (45). С.205–209.
5. Трубачева С.Е., Прохоренко О.О. Роль інноваційних освітніх технологій в проектуванні освітнього середовища гімназії. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 4. С.92–99.

References

1. Onyshchuk, L.A. (2019). Proektuvannia osvithnoho seredovyshcha himnazii [Designing the educational environment of the gymnasium]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 26, Part 1, 161–167. [in Ukrainian].
1. Hontarovska, N. (2013). Prynysyru rozroblennia proektu osvithnoho seredovyshcha navchalnoho zakladu yak peredumovy rozvytku zdibnoi ta obdarovanoi osobystosti [Principles of developing a project of the educational environment of an educational institution as a prerequisite for the development of a capable and talented person]. *Ridna shkola*, 10, 29–33. [in Ukrainian].
2. Tymbalaru, A.D. (2019). Orhanizatsiia navchalnoi vzaiemodii uchniv z ob'iektamy osvithnoho seredovyshcha: stan shkilnoi praktyky [Organization of educational interaction of students with the objects of the educational environment: the state of school practice]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 4, 79–86. [in Ukrainian].
3. Trubacheva, S.E. (2019). Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti proektuvannia osvithnoho seredovyshcha himnazii [Psychological and pedagogical features of designing the educational environment of the gymnasium]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work*, 2 (45), 205–209. [in Ukrainian].
4. Trubacheva, S.E., & Prokhorenko, O.O. (2019). Rol innovatsiinykh osvitnikh tekhnolohii v proektuvanni osvithnoho seredovyshcha himnazii [The role of innovative educational technologies in designing the educational environment of the gymnasium]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 4, 92–99. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2021 р.
Стаття прийнята до друку 20.10.2021 р.

Trubacheva Svitlana

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher
Head of the Department of Innovations and Strategies for Educational Development
Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Zamaskina Polina

Director
Gymnasium №290, Kyiv, Ukraine

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DESIGNING THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE GYMNASIUM

Abstract. The article covers the implementation of the tasks of reform and modernization facing the modern gymnasium, which is associated with the educational institution of the second degree. The systematic solution of these problems is solved by means of a specially created educational environment. The purpose of the article is to substantiate and highlight the pedagogical conditions of the process of designing the educational environment of the gymnasium as an educational institution of the second degree, taking into account the priority areas of its reform and modernization. The main research methods used in this article are: analysis, synthesis and generalization of theoretical and methodological foundations of the process of designing the educational environment of the gymnasium, in particular determining the pedagogical conditions for this process, taking into account priority areas of reform and modernization. The systematic implementation of the multi-vector tasks facing the modern gymnasium as part of the reform is facilitated by the creation of an educational environment. The effectiveness of these tasks depends largely on rationally defined pedagogical conditions for designing a modern educational environment, taking into account the requirements of today: a) determining ways to implement the requirements for its accessibility, b) the need to develop an educational program to implement the specifics of the institution take a definite position in the market of educational services, achieve a given level of competitiveness, improve the quality of educational services, expand the range of specialties, develop a niche in the market of educational services and improve the attractiveness of the image of the institution, c) ideas of individualization and differentiation of students. based on modern pedagogical technologies with different types of pedagogical interaction, especially in terms of distance and blended learning.

Key words: educational environment; gymnasium; pedagogical conditions of designing.